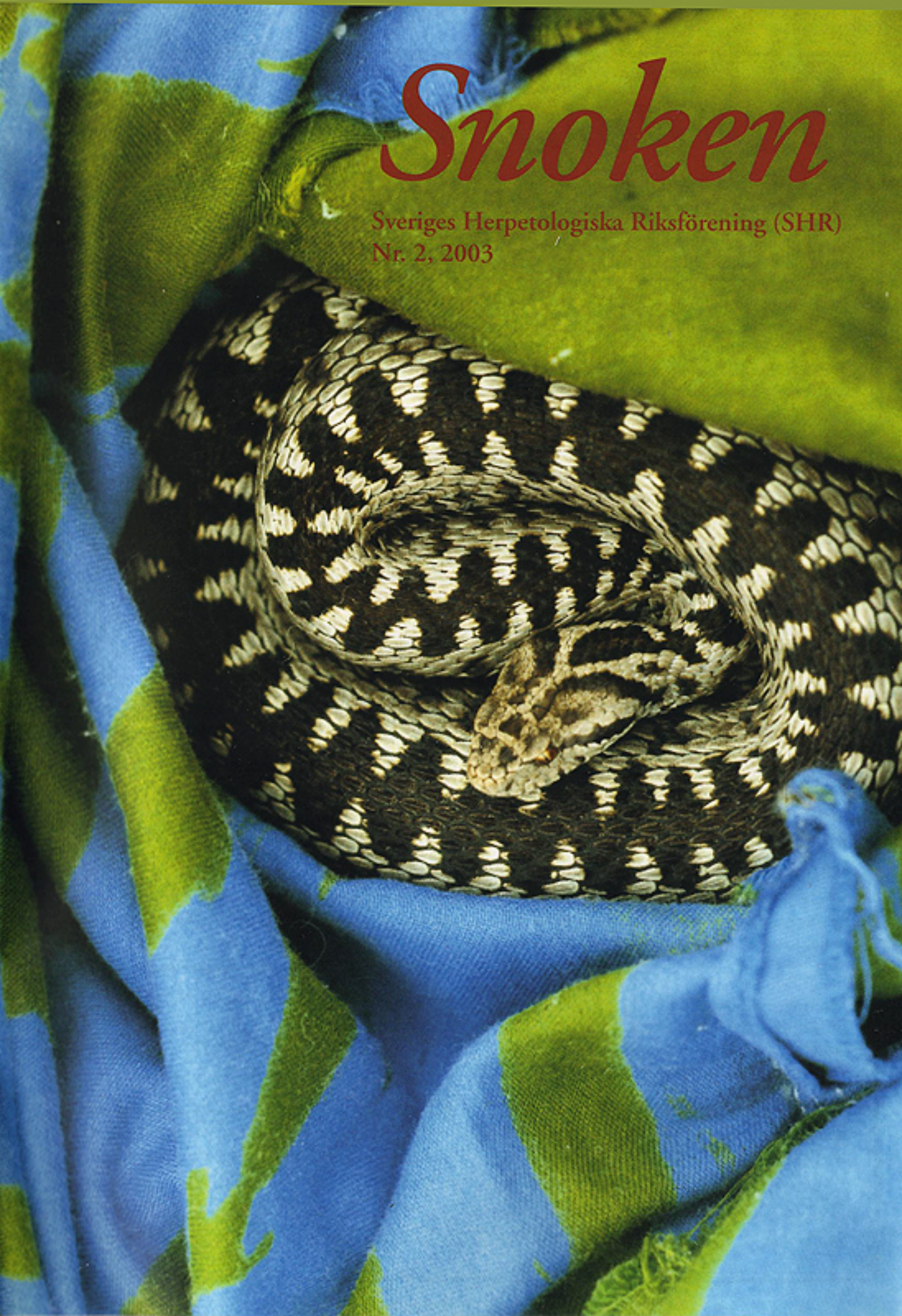
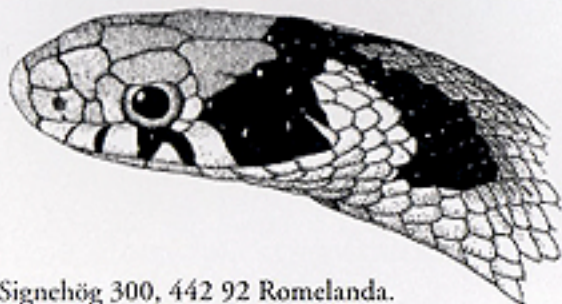

Snoken

Sveriges Herpetologiska Riksförening (SHR)
Nr. 2, 2003

Snoken

Sveriges Herpetologiska Riksförening (SHR)
Ägs och utges av SHR ----- ISSN 0347-7630

Redaktör (Editor) och ansvarig utgivare: Hans-Olof Axgren, Signehög 300, 442 92 Romelanda.
Tel. 0303-22 80 02, E-post: h-o.0303228002@telia.com

Tidskriften *Snoken* ägs och utges av Sveriges Herpetologiska Riksförening (SHR). Föreningen är landets största ideella, religiöst och politiskt o-bundna organisation för människor med intresse för amfibier och reptiler i natur och terrarium. Riksföreningen knyter samman föreningar (se omslagets bakre insida) över hela landet som är av lokal eller intresseinriktad karaktär. Syftet är att sprida kunskap och understödja forskning om amfibier och reptiler, samt verka för att dessa djur hålls och föds upp under sunda former i terrariemiljö, samt vidtaga och stödja åtgärder för att bevara och skydda amfibier och reptiler i deras naturliga miljöer.

I *Snoken* publiceras arbeten om världens amfibier och reptiler i såväl natur och terrarium. Tidskriften *Snoken* utkommer kvartalsvis (4 nr per år). Artiklar, foton, teckningar eller andra bidrag till tidskriften skickas till redaktionen, helst i elektronisk form. Samtliga foton och diagram som återges i artiklar i tidskriften är av artikelförfattaren om inget annat anges. Författarna äger upphovsrätten till det publicerade materialet och bör tillfrågas om artikeln är aktuell för återpublicering i annan form.

Prenumeration av *Snoken*, liksom medlemskap i SHR, erhålles automatiskt genom tecknande av medlemskap i någon av de till SHR anslutna föreningarna (se omslagets bakre insida). Medlemsavgiften för 2002 är 220 kr (fullvärdig medlem) samt 25 kr för familjemedlem (som sammanbor med fullbetalande medlem). Dessutom kan ett s.k. stödmedlemskap tecknas i andra SHR-föreningar för att t.ex. prenumerera på medlemsblad och kallelser (kontakta respektive förening för aktuell avgift). Äldre exemplar av *Snoken*, liksom en specialutgiven bibliografi över årgångarna 1971-1995, finns att köpa från SHR:s materialförvaltare.

Alla annonser som är av kommersiell karaktär, och som inte strider mot SHR:s syften, välkomnas i form av t.ex. kvarts-, halv- eller helsidor i fyrfärg eller svartvitt. Kontakta redaktören för deadlines, aktuella priser och inlämningsform.

Snoken is issued by the National Swedish Herpetological Association (SHR), which is a union of both local and interest-specific societies in Sweden. SHR is religiously and politically independent, as well as non-commercial. The aims of the SHR are to promote a greater understanding for amphibians and reptiles in nature and in terrarium environments; to encourage research; to stimulate the development of sound and healthy techniques to maintain and propagate amphibians and reptiles in captivity, and to initiate and support measures to protect threatened species.

The journal Snoken is devoted to articles of herpetological interest. Original work, as well as reviews and other contributions, are presented. Subscriptions to the quarterly journal Snoken, and a membership in the SHR, is received by signing up for a membership in any of the local herpetological societies listed on the inside back cover. Annual membership dues are presently SEK 220, additional family members are SEK 25. Correspondence concerning Snoken should be addressed to the Editor, all other correspondence should be directed to societies or chairpersons listed on the inside back cover.

Omslaget:

Karsthuggorm,
Vipera ursini macrops.
Foto: Leif Westrin

© Sveriges Herpetologiska Riksförening 2003

SHR på Internet: <http://www.shr-herp.com/>

Innan mörkret.

Leif G. Westrin (SHF)

Email: *leif.westrin.@chello.se*

Foton av författaren.

Jag ska nu berätta om en resa som gjordes till dåvarande Jugoslavien. Syftet var att studera herpetofaunan i regionen och samtidigt en välbehövlig avkoppling för samtliga deltagare. Det var anno 1987. Ett magiskt år, det var det året då det var provimport av reptiler till Sverige och ett importtillstånd hade inskaffats. Äntligen! Islossning för svensk herpetologi, nu kunde en vanlig människa söka och få importtillstånd för reptiler. Året 1971 blev inledningen av en mörk vinter för svenska herpetologer då det blev importförbud av reptiler och innehavsförbudet hängde över oss som ett Damoklessvärd, det var en hård och skrämmande tid. SHR kämpade emot, och vi lyckades vinna vår frihet att utöva vår hobby. Vår gryning kunde ej skönjas förrän 1987 med försöksimporten och den slutgiltiga islossningen kom med Sveriges EU-inträde.

Expeditionsdeltagare var följande personer: Undertecknad, Pirita Jarnhamre, Micke Erikzen och hans flickvän Lena. Mickes lilla Volksvagen Polo blev fullastad med tält, sov säckar, ormkrokar, ormpåsar kärleksfullt sydda av våra flickvänner, plus två Pillstromstänger för grova sandhuggormar och andra giftormar. Vi hade även med oss flera kameror och en mängd film. Tiden var kanske inte den bästa för en expedition, det var i början på juli, då det oftast är för torrt och varmt i Sydeuropa för ormfångst. Men vi hade ändå gott hopp att finna både djur

och ett härligt äventyr. Jag tror det är svårt för en oinvigd att förstå den härliga känsla vi hade inför att åka ner i Sydeuropa i gott kamratskap med likasinnade med samma målinriktning.

Efter att alla deltagares vardagsmåsten var avverkade kunde äntligen vår resa starta. Det var en ljum julikväll vi startade från Fruängen i södra Stockholm där Pirita bodde. Vi taxade ut på E4 och styrde söderut, en vackert röd nedåtgående sol balanserade på horisonten i väster och gav en härlig stämning i bilen. Vi pratade och skrattade det är sådana tillfällen man känner sann livsglädje, tillfällen i livet man aldrig glömmer, vi var unga och världen kändes ung. Vi svepte fram genom den ljusa sommarnatten vi turades om att köra då samtliga hade körkort. Den som satt på Kungsplatsen (framsätet) matade föraren med kaffe, godis och goda historier. Vilka orsakade rungande skrattsalvor i det trånga utrymmet (det är ofta härligt goda historier, knappast lämpade för barnaöron som förtäljes vid herpresor.) När vi anländer till Skåne kommer gryningen och när vi rullar in i Hälsingborg frapperas vi av mängden av vildkaniner på gräsmattorna i staden, vi kommer i god tid till färjeläget. Väl framme vid färjeläget kunde vi avnjuta stadens morgonkör i form av koltrastar och måsar och se vildkaninerna morgonpiggt leka utanför bilen. Väl ombord kunde vi avnjuta hett kaffe och mackor. Bilen var

fulltankad (soppan var dyrare i Danmark), mätta och väl iland i Danmark avverkade vi snabbt de långa milen genom landets enformiga och platta topografi utan att stanna förrän vi var framme i Rödbby. Färjan till Puttgarten låg i hamn, det var bara att köra ombord. Där intogs en kraftig måltid och nödvändiga whiskeyinköp gjordes (nödvändig magmedicin utomlands!)

Äntligen! Europa, Tyskland Herpetologins Mecka, hemland för storheter som Dr Klingerhöffer, skapare av terraristernas Bibel: Terrarienkunde. Vårt törstiga fordon kunde nu tankas med billig tysk bensin. Vi fick äntligen chansen att sträcka oss och leta sandödlor, *Lacerta agilis*, i det gröna tyska gräset en liten bit från hamnen dock utan resultat. Vi körde ut på Autobahn och började färden mot München som första mål. Strålände solsken gjorde klimatet i bilen, som saknade AC, tröttande och genererade täta förarbyten. Efter Autobahn finns stationer där man kan tanka, äta, duscha om

man vill, det är välkomna oaser för de rest-rötta och vi utnyttjade dem ofta för kaffe, godis och andra nyttigheter.

Dagen förlöpte utan några större incidenter, tills vi höll på att råka ut för Cykeln. Detta djävulens redskap (Jag har negativa minnen från den avlägsna tid då mina år kunde räknas med enkla siffror, då min scrotum fick närkontakt av första graden mot dess ram och jag fick erfara ramens kraft och känna mitt inre universum uppfyllas av en outsäglig smärta.) En jättelik husbil med en båt på taket och en mängd cyklar nöd-torftigt surrade bakpå bilen låg envist i mitt-filen, körde osäkert och krånglade, jag släppte på gasen och avvaktade. Och mycket riktigt, en cykel lossnar och börjar dansa över alla filer och självklart, emot oss var annars? Jag lyckas på ett hår undvika en kollision och den illasinnade cykeln fick surt nöja sig med diket! Vi fortsätter vår resa något skakade. Nära döden upplevelser är sällan trevliga, en sketen cykel kunde ödelagt hela ex-

Berget Baba planina i morgonsol

peditionen och kanske dödat oss alla. Vi stannade vid en av stationerna och pratade, det var nödvändigt!

Solen började åter närma sig horisonten och det började bli nödvändigt att planera för natten. Autobahn är konstruerad på ett sådant sätt att kör man av vid en stad måste man köra genom hela staden för att åter komma upp på Autobahn, ytterst tidsödande och krångligt. För att undvika detta informerade jag alla om konsekvenserna om man lämnade Autobahn. Natten kom och svepte in oss i ett sammetsmörker och färden fortsatte, jag körde så länge jag orkad. Micke och jag bytte plats, jag intog kungsplatsen och drog en pläd över mig det sista jag sade var "Kör in på en av stationerna när du ska sova, du har ansvar över oss alla nu, god natt". Jag uppslukades av sömnen och somnade.

Jag vaknade! Det var ljust och bilen stod still jag kände mig mörbultad och skrynklig efter att ha intagit fällknivsläge i det trånga

utrymmet. Gnidande kondensen från sidorutan tittar jag ut för att se en byggnad, på en skylt läser jag Milch, nää nu. Jag tittar mig omkring, alla sover, jag ruskar om och väcker Micke med ett par kraftiga knytnävsslag på axeln och vrålar i bästa marinkårsstil, Var i h-e är vi? "M-München" stamade Micke efter sitt smärtfyllt snabba uppvaknande. Som expeditionsledare säger jag. Ok du kör oss ut ur soppan, ingen mat förrän vi når Autobahn! Det blir en sur sightseeing genom München, men lärorik. Vi når slutligen Autobahn och vår efterlängttade frukost, Micke bjöd och vi tog en ny resrutt, Österrike. Utan missöden nådde vi gränsen till Österrike där vi fick betala biltull eller vägavgift. Det var sedan en enkel sak att åka genom det vackert gröna landet med sina vita bergstoppar, vi nådde det efterlängttade Wurzelpas, gränsen till Jugoslavien.

Wurzenpas upp från Österrike har en fruktansvärd stigning, man måste köra med ett-

Biotop för karsthuggorm och sandhuggorm, Cemerno.

ans och tvåans växel upp och man klättrar verkligen. Väl uppe på toppen låg gränsstationen och efter passkontroll kunde vi rulla in i Jugoslavien. Vi växlade valuta och sedan var det bara att rulla neråt med samma lutning. Efter någon mil planade det ut sig och ett ljust lövklätt landskap genombrutet av vackra ängar med vitgrå uråldriga stenmurar öppnade sig när vi svepte fram.

Vi stannade naturligtvis på första lämpliga ställe, en vacker äng omgärdad av stenmurar och rösen här och där. Länge behövde vi inte leta förrän det första ödleprasset hördes och efter några entusiastiska och ivriga stenvältningar infångades det första djuret: en stor Smaragdödlan vackert lysande grön, gul undersida och med en vackert koboltblå strupe, *Lacerta v. viridis*. Det första infångade djuret låg nu härligt tungt i sin nya påse (Tunkr Påsir, se Mikael Norströms Herpetologiska Slangordlista) och vi åkte vidare. Före säckningen hade våra kameror smattrat, min nya Canon T90 var verkligen härlig att jobba med då den var försedd med ett 100mm Makroobjektiv, jag hade även med en zoom för biotopbilder. Det var en begagnad Tokina 35-70mm som visade sig ha dålig upplösning (det lönar sig aldrig att köpa billigt!). Vi åkte vidare genom Ljubljana och Zagreb till viss del följande Savafloden, ett lövskogsområde som översvämmas ibland på våren, där finns förövrigt en låglandsform av Huggorm, *Vipera berus bosniensis* som förekommer i Savadalen. Vår Volkswagen Polo kördes vidare, vi tog av mot Banja Luka och när vi passerade Savafloden stannade vi för att leta Huggorm. Men fann endast klockgrodor, *Bombina variegata colombatovici*. Den var vanlig i strandkanten, några huggormar hittades ej trots idogt letande.

Färden fortsatte mot det vackra Sarajevo genom Banja Luka, ett irriterande moment var att vi hade tappat ljuddämparen en bit

utanför Zagreb vilket gjorde att det lät som en helikopter i bilen. Det var bara att bita ihop och försöka överrösta ljudet med smaskiga historier och medhavd musik (Mickes!). Solen gick överraskande snabbt ner, det var ljust då vi gick in och åt en härlig Mixed grill som bestod av goda korvar och köttbitar läckert grillade. När vi kom ut från restauranten hade den sammetsmjuka balkanska natten omsvept oss med sitt kolmörker och vi hörde Dvärguven, *Otus scops* entoniga pip genomtränga kören av Fältsyrсор, *Gryllus bimaculata*.

Micke tog över rodret och lät oss njuta av andra toner då han spelade sina Jean-Michel Jarrekassetter och de syntetiska tonerna av Rendez-Vous överröstade ljudet från den svekfulla bilens nu ljuddämparlösa motor. Strax efter Sarajevo somnade jag till musiken och det entoniga dånet från motorn för att brutalt väckas utanför Gorazde där det var militärkontroll och vi fick visa våra pass och efter passen nagelfarits släpptes vi vidare. Pirita körde sedan den sista biten till slutmålet: Korita där vi körde undan bilen i skydd och vi alla somnade.

Morgonen kom och vi fick se den efterlängtdade synen av Baba Planina i den gyllene morgonsolen. Detta berg som i förra seklets början var en tummelplats för Europas kända herpetologer. Gugler blev förövrigt biten av en Karsthuggorm, *Vipera ursini macrops*, på Baba Planina. Den underbara synen av den perfekta biotopen för reptiler fick oss att snabbt vräka i oss vår frukost. Den bestod av bröd, lufttorkad skinka Prsut fruktansvärt god och vatten, den bästa drycken (vi hade föregående dag brutalt bunkrat upp med en hel stor jugoslavisk lufttorkad skinka med ben och allt plus nybakat bröd i en affär efter vägen). Snabbt slets med gemensamma krafter all utrustning ut ur bilen. Kameror, tänger, krokar, påsar och

Fyndplats för sandhuggarm och karsthuggorm, Korita.

fyllda vattenflaskor slets fram! Här skulle det letas, fotograferas och fångas! Det som vi inte behövde stuvades snabbt tillbaka i bilen. Då jag hade varit i regionen ett flertal gånger visste jag vart vi skulle. Jag tog snabbt befälet och vi vandrade över vägen och upp för en stenig backe. Bakom denna visste jag att det fanns ett flertal doliner med sin förkastning i söderläge (doliner skapas när underjordiska grottor störtar samman och det bildas ett hål i marken, det är perfekta ställen att söka reptiler på!)

Vi letade djur hela morgonen och fann Slätsnok "Hasselsnok", *Coronella a. austriaca*, som första djur i en av dolinerna. Jag kände en obeskrivlig känsla, jag kände Kraften genomströmma min kropp blandat med en intensiv lyckokänsla.

–Jag var där igen, äntligen kunde jag leva som jag var van att leva: på en vacker plats med riktiga vänner. Detta är den sanna lyckan!

Den Dalmatinska spetshuvudödlans melanistiska fas, *Lacerta oxycephala*, var vanlig i dolinerna, ett flertal exemplar hittades och fotograferades. Ödlan är underbart vacker, det är en platt och långsmal ödla med mycket spetsig nos, översidan är svart och undersidan och strupen är koboltblå. Den är förövrigt mycket skygg och svårfångad även med ödlesnara, kroppsformen medger att den också har förmågan att försvinna i den minsta spricka. Ödlan som är specialiserad att fånga flygande byten. Den fångar med lätthet flugor och var ett nöje att observera den på håll genom optiken i T90 då den jagade. Dolinernas botten var bevuxen med kort gräs och den var fältsyrsornas revir, de satt i sina självgrävda hålor och spelade speciellt nattetid, vilket vi fick erfara. Jag grävde av ren nyfikenhet upp en av syrsorna, det var ett betydligt grövre och större djur än de fältsyrsor vi har som foder för våra djur.

Nyfångade karsthuggormar i sin påse.

Som lägerplats valdes kanten av Dolin 2 (räknat från vägen), två nyinköpta tält restes på den plana gräsytan. Det blev vårt revir där vi snabbt gjorde oss hemmastadda.

Platsen var insynsskyddad och därmed idealisk, då tältning i det fria var förbjudet i Jugoslavien. Milicija (militärpolis) var det sista vi hade lust att bli störda av. Vi åkte till Gacko och provianterade. Där köptes bröd, goda Sremskkorvar (kanongod rökt korv) och Carlovacko pivo (Jugoslaviens godaste öl!). På vägen till Baba Planina hittade vi en ruten björn i diket, stanken som var obeskriverlig tvingade oss att söka nya domäner och vi fortsatte mot Baba Planina där vi tog det lugnt och softade hela eftermiddagen. Vi letade och fotograferade i lugn takt och njöt. Micke väntade ut och lyckades till slut fånga en stor hane av Balkanmurödla, *Podarcis muralis albanica*. (Jag kommer nu och framledes använda de latinska namn som var relevanta vid tidpunkten för denna expedition, jag är väl medveten om att ett

Författaren med Micke och Lena Erikzén, Korita.

flertal latinska namn nu har reviderats. Förf. anm.). Micke snarade den med ett ödlespö, egenhändigt tillverkat av en vidja och en bit fisklina han fick av mig. Även ett flertal bombinor observerades i de kristallklara bergsbäckarna med gott drickbart vatten. Solen sjönk återigen och vi återvände till lägret där vi kurade skymning, åt korv och skinka, drack Carlovacko pivo och pratade länge. När vi ätit klart hängde Micke upp plastkassarna med korven och resten av brödet i ett träd en bit från tältet och den grova skinkan hivades in i tältet. Då vi krupit ner i sovsäckarna och det sista ordet var sagt i mörkret och vi somnat var vår första dag i det herpetologiska paradiset Jugoslavien avslutad.

Någon gång mitt i natten väcker Pirita mig och säger att hon hört "något" utanför tältet, jag säger bara ett ord: Björn för att sedan somna om. Vilket inte Pirita gjorde under resten av natten. När jag vaknade frågade jag henne om "Den ruttna björnens vålnad" hade hemsökt henne under natten och hon surnade till och var tyst tills vi kom ut från tälten och mötte förödelsen. Det låg plastbitar strödda över marken och när vi tittade i trädet såg vi att bottarna i matkassarna var sönderslitna och korven och brödet var borta, kvar hängde bara plasten fladdrande i vinden. "B-björnen" stamade Pirita och bröt sin tystnad. Knappast sade Micke då han och jag samtidigt såg flera stora raggiga förvildade hundar smyga bland buskarna. Vår korv! Ropade Micke, hämnd! Micke försvann ut i bushen, efter ett tag kom han tillbaka med en nyskuren grov knölpåk och han höjde den och sade: Det här är en "Dogbonker!" Hundarna såg den höjas och gjorde en strategisk reträtt. Jag gick in i skogen och skar till mig en minst lika grov fast knöligare påk. Vi hade därmed försett oss med varsitt vapen och tillika vandringstav. Dessa blev för varje dag mer och

Karsthuggorm, hona.

mer utsirade då vi täljde på dem när tillfälle gavs. Efter den dagen såg vi inte till hundarna mer, de bytte tydligen revir. Därefter förvarade vi maten i tältet och slapp därmed ovälkomna matgäster.

Mitt syfte med resan var främst att hitta huggormar och då främst Karsthuggorm, *Vipera ursini macrops*, som jag hittat vid en tidigare expedition hösten 1983 i dolin 2, alldeles vid lägret. I flera dagar sökte vi efter den. En morgon var Micke och Lena och letade i botten på dolin 2, jag och Pirita befann oss på berget ovanför dolinen då Micke ropar att han sett en huggorm i gräset, Nu händer det! Jag mer eller mindre hoppar ner i dolinen och är laddad, tumlar ner och bryter nästan ormtången. Det hade inte varit kul för det var en äkta Pillstrom, en gåva från Ragnar Enderlein. Väl nere ringas djuret i gräset, jag lyckas greppa den med tången och det visar sig vara en Karsthuggorm. Efter en vild ordväxling Micke och mig emellan, om påshantering hamnar ormen till slut i sin påse och dagen är märkbart ljusare, även vårt humör.

Karstödla, Trebinje.

Mosorödla, hona, Cemerno.

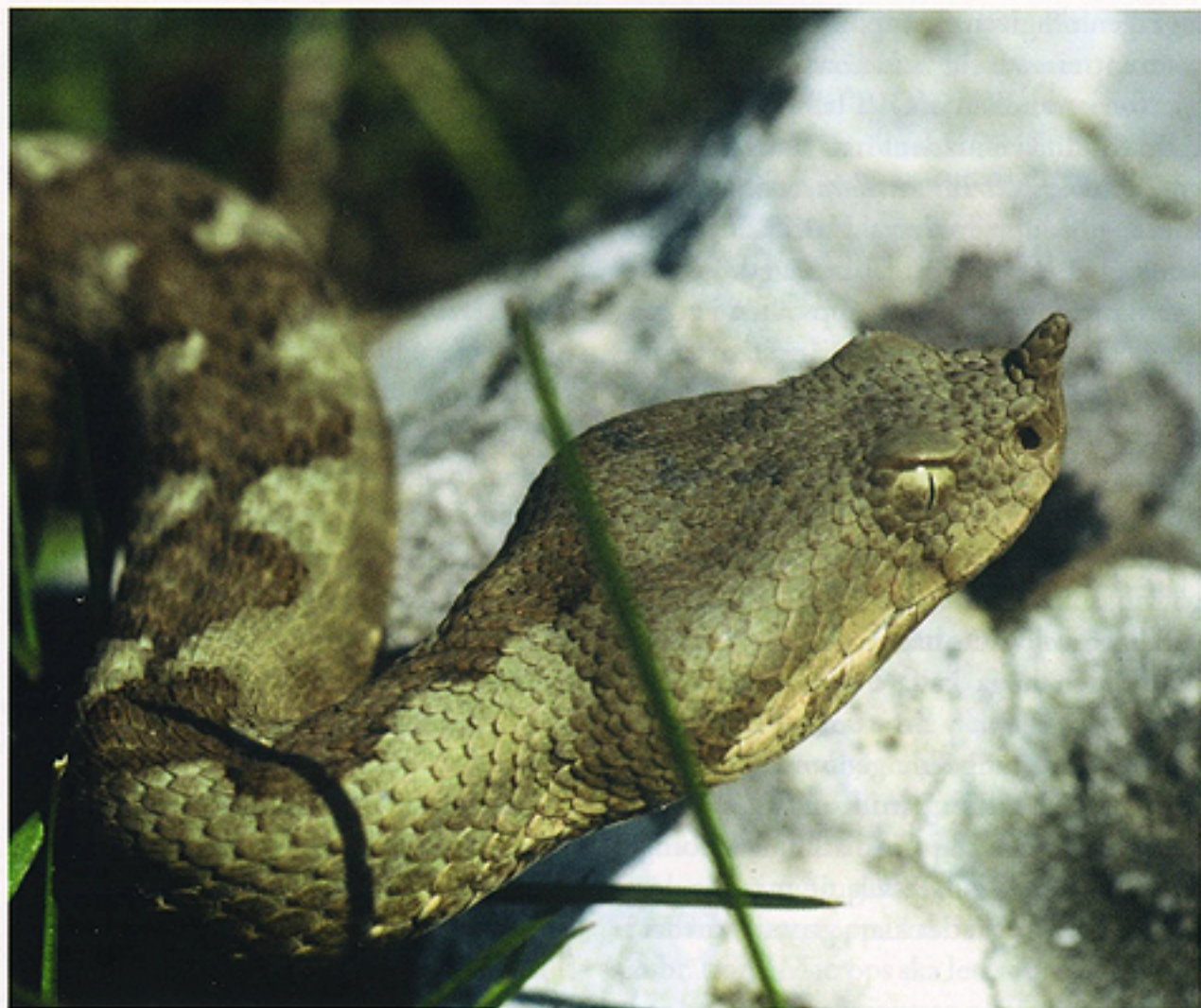
Mosorödla i karsten, Cemerno.

Karsthuggormen, *V. u. Macrops*, är en vacker liten orm med vitgrå grundfärg, mörk zigzagteckning och ibland med röda ögon. Den här populationen ser nästan ut som svenska huggormar gör men är betydligt nättare. *Ursini* har för övrigt en helt annan födonisch, den äter huvudsakligen insekter. I första hand äter den gräshoppor och syrsor, i andra hand smärre ryggradsdjur. I terrarium äter den fältsyrsor och nakna musungar, gärna från pincett. De nyfödda djuren äter i början små syrsor för att senare även äta musungar. Denna art kräver för sitt välbefinnande ljust placerade terrarier, helst inbyggd balkong eller liknande med möjlighet att erbjuda djuren ofiltrerat soldjus och svala nätter. Arten är numera skyddad, är du intresserad av *Vipera ursini*, köp alltid odlade djur med papper och undvik fångst i naturen då arten är starkt hotad.

Rutsnok med nysvald bäcköring

Sandhuggormshona, Korita.

Pirita och jag klättrade upp för karstbranten igen nu med blodad tand och började noggrant söka av marken. Pirita ropade till hon hade sett en skugga försvinna under en stor flat sten, jag sprang dit. Jag lät Pirita ta tången och sög själv tag i stenkanten, det var tungt jag fick ta i och slutligen lyckades jag välta stenen. En stor vackert rödbrun sandhuggormshona, *Vipera a. ammodytes* låg snyggt ihopringlad under stenen, ingenting hände! Pirita stod stirrande, velade med tången och ormen började röra sig. Jag fick ta tången ur hennes darrande händer och fånga ormen själv. Micke hade nu kommit upp för slänten och hjälpte mig sedan att säcka det pigga djuret. Stackars Pirita hade drabbats av "sandhuggormsskälva", det kan hända den bästa första gången, Sandhugg-

ormen är ju trots allt en av Europas giftigaste ormar.

Vi lämnade nu nöjda Korita och åkte mot Cemerno där det enligt uppgift skulle finnas *macrops*. En vacker bergsbäck vid sidan

"Hrududut" boplats för en svårfångad murödla, Cemerno.

av vägen omgiven av öppna gräsytor väckte vårt intresse varvid vi stannade och började gå efter strandkanten. Vi behövde inte gå långt förrän vi fann det första djuret, det var en Rutsnok, *Natrix t. tessellata*, ett vuxet djur som spydde upp en nysvald bäcköring. Platsen var så lovande att vi beslutade oss att övernatta där och vi slog upp tälten i gräset bredvid vattnet. Rutsnoken är relativt nära släkt med den vanliga snoken men är mer akvatisk och äter i det vilda mest fisk. Det är en vacker orm, rutmönstrad på ryggen, djur från Jugoslavien kan ibland ha vackert ockrafärgade sidor. Området i och omkring bäcken som vackert meandrade sig kryllade verkligen av liv, inte något man är bortskämd med i den höga kalla Nord. Sjögrodans, *Rana r. ridibunda*, skrattande läte hördes överallt och trängande genom denna ljudmatta hördes klockgrodornas, *Bombina variegata colombatovici*, distinkta entoniga rop. Det var gott om tesselator, man såg dem ofta jaga småfisk i det klara grunda vattnet i

strandkanten, jag såg vid ett tillfälle två klockgrodehanar vildsint brottas, intensivt ropande. Micke höll på länge i de fruktlösa försöken att fånga en gammal smart murödla som bodde i ett stort traktordäck med sitt ödlespö emedan resten av oss badade i bäcken vilken förövrigt kryllade av kräftor. Kräftkok föreslogs men då dill saknades avstod vi och höll tillgodo med det jugoslaviska köket, ej att förakta.

Mitt på dagen då det blev för varmt hade vi picnic i det gröna under ett uråldrigt olivträd som skänkte skugga, dagen förflöt i softandets tecken, vi åt och tog det lugnt. Micke kunde inte släppa tanken på att fånga den ytterst osamarbetsvilliga ödlan. Efter flera fruktlösa försök att få ödlan i snaran och då den hela tiden retfullt försvann greps han av en helig vrede. Han vräkte undan det stora och tunga hrududut (däcket, se Mikael Norströms Herpetologisk Slangordlista), kastade sig handlöst efter ödlan och

”Björnbäcken” Cemerno.

rev sönder sin skjorta bland björnbärsbuskarna men han fick tag i ödlan utan att bryta svansen av den. Murödlan var en gammal hane vackert melerad i brunt med svarta sidostrimmor och den var lysande rödorange på magen. När eftermiddagen kom vaknade vår jaktlust igen, stora gröna smaragdödlor blixtrade förbi våra fötter och försvann med ljudliga prassel in i de täta taggiga björnbärsnåren och feta sjögrodor hoppade ner i vattnet med ljudliga plums. Vi fångade flera tesselator genom att vända sten i strandkan-ten, det var sannerligen ingen ovanlig orm här.

Rutsnoken är en trevlig orm i terrarium och fodrar för sin trivsel en väl tilltagen vattendel. Vattnet måste dock bytas ofta då den fodrar pinsam renlighet för sin trivsel och hälsa. Ormen blir snabbt tam och äter gärna från pincett. I fångenskap äter den bitar av insjöfisk, pudrad med kalkpreparat. Egenhändigt metade löjor och annan småfisk kan med fördel frysas in hela för att tinas upp vid behov. Självfångad levande fisk, som den får jaga själv är både roligare och bäst för ormen. *Natrix tessellata* förökar sig lätt i fångenskap, jag har själv tidigare fött upp flera generationer av arten. Övervint-ring är nödvändig om den ska föröka sig och trivas.

Kvällen kom och det blev mörkt och eldflugorna lyste och flög runt utanför lägret, Micke försökte fotografera dem emedan vi tog en kvällsöl, Micke hade hittat ett nytt öl när vi provianterade i Gacko som han tyckte såg gott ut. Ölet visade sig vara betydligt starkare än vi räknat med och vi blev smått lulliga på en flaska! Vi lyste och titade på etiketten och insåg att det vi drack var betydligt starkare än Elefantöl och konsistensen var nästan som sirap. När vi står där i mörkret och kurar får jag ett infall och säger: "tyst!", alla tystnar och spanar ut i

mörkret ivrigt lyssnande och Pirita frågar upphetsat: "vad är det!" "jag svarar efter en stunds tystnad: "BJÖRN, hona med unge, stå still!" Hon darrar och får samma härliga skälva som när hon skulle fånga sandhuggormen i Korita uppenbarligen hade damen fått björnskalva och hon trycker sig emot mig av skräck. Det är tyst en stund sedan säger jag: jag ljög!! Jag tvingades ducka för att rädda mitt kranium från den ölflaska som kom svepande. Jag lyckades rädda huvudet men det gräl som sedan följde var omöjligt att undvika. Det är lika svårt att få en kvinna att sluta gräla som att få en Finnspets att sluta skälla men då alla övriga skrattade dog grälet ut och vi somnade till slut.

Morgon, jag vaknade och steg upp, drog på mig kläderna och klev ur tältet och vrå-lade på bästa herpetologtyska: "Aufsteigen!!" Varvid alla vaknar och plirande tittar ut genom tältöppningarna. Solen börjar redan rödfärga bergstopparna och jag inser att det är bråttom. Macrops ska letas i dagg och man har högst ett par timmar på sig innan solen blir för varm och ormarna försvinner. Jag ger order om att tälten ska rivas snabbt för att vi ska komma iväg i tid. Då ser jag Micke sömndrucket och initiativlöst stå och dra i ett av tältsnören och skaka av vattendroppar. Jag tröttnar då inget tycks hända och skriker: "Riv tältet för h-e vi har inte hela dagen på oss! OK vrålar Micke", sliter upp pinnarna, knölar ihop tältet till en blöt boll och springer upp till bilen och vräker in byttet i skuffen och skriker: "Är det bra så här?" Jag svarar: "Ja. Bra säger Micke då åker vi!"

Jag lastar in mitt tält och räcker sedan in ett par ormtänger och en fin sten jag hittat till Lena i baksätet. Jag står där och inget händer, då tröttnar jag och släpper alltihopa i knät på Lena, då händer något! Ett skrik som från ett slaktsvin tränger ut från bilen,

stenen hade knidat till hennes knä, den stenen var lärorik, hon lärde sig snabbt ta hand om ormtänger och liknande när de räcktes in i bilen under resten av resan. Hon sade med blixtrande ögon att jag var det värsta svin hon råkat ut för och annonserade med en stämman i falsett att hon aldrig skulle åka utomlands med mig om hon så dog på kuppen. Man ska aldrig säga aldrig replikerade jag. Jag fick rätt! Några år senare reste hon med mig och Micke i Bosnien Hercegovina under kriget och letade orm och då sade hon att jag var det bästa resesällskap hon haft. Under den resan när det var som värst då var hon som bäst. Jag fick för övrigt äran att bli gudfader till deras undersköna dotter som döptes till det vackert klingande namnet Korita!

Cemerno hägrade, vi åkte mot bergen som solen redan börjat slicka sidorna på och körde så fort det gick på den kurviga bergsvägen. Enligt hörsägen skulle tre huggormsarter

leva sympatriskt (sida vid sida) där. Äntligen framme! Vi körde in på en kostig och en "hoppsten" brakade in golvet på bilen (enligt vissa tolkare av Murphys lag: "En sten som sugts ur marken bara för att slå i bilen för att jävlas när man kör över den"). Stenen åstadkom dock inga synliga skador. Vi stannade där och vandrade upp för östsidan av berget

Micke fångade nästan omedelbart en Sandödlan, (*Lacerta agilis bosnica*) och gav upp ett glädjjerop. Ödlan visade sig vara en semiadult och vackert tecknad hona, med en smal vit linje löpandes mitt på ryggen förövrigt lik en vanlig sandödlan. Vi kom upp till en lodrät östsida av berget och vi fann där att det klättrade omkring ett flertal mörka småödlor på den branta bergssidan. Vi tog fram ödlespöna och efter lite lirkande lyckades Micke fånga den första. Det visade sig vara något helt nytt för oss, ödlan hade gul undersida, mörk översida och spetsig nos, kroppsformen överensstämde förövrigt nästan med Spetshuvudödlans, *Lacerta oxycephala*, men det här var något annat!

Det var Mosorödlor, *Lacerta mosorensis* vi hade funnit, en av Europas sällsyntaste ödlor, en relik från istiden den lever på ost och nordsluttningar på dessa karga berg. Några huggormar stod ej att finna trots idogt letande men att få "kryssa" den här arten är

Tångfångad sandhuggorm.

det få förunnat, vi var tacksamma att vi tillhörde det fåtalet. Ödlan var vacker de unga djuren hade lysande blå svans. Ödlorna var oskygga och vi såg dem jaga flugor bara någon meter från oss.

Vi avslutade vårt sökande då det började bli varmt. Vi bestämde oss för att åka till Bileca och där leta Eskulaporm, *Elaphe l. longissima*, som jag vid en tidigare resa funnit på lokalen som D.O.R. (death on road). Överkörd alltså på ren svenska. Nu bar färden nedåt, vi åkte förbi Korita och Meka Gruda och kom fram efter någon timme. Lokalen är belägen ovanför och strax före Bileca räknat från Korita. Där är det gott om muromgärdade betesmarker, ängar med friskt gräs och odlingar, det är en optimal biotop för kräldjur. Pirita hittade första djuret det var en Skolder (Sköldpadda, Se Mikael Norströms Herpetologiska Slangordlista) *Testudo hermanni*, som kom plöjande genom gräset, kul att hitta ute! Det var gott om Karstödlor *Podarcis melisellensis fiumana*, på murarna en liten grön vackert tecknad ödla förhållandevis oskygg. Ett annat vanligt djur är Scheltopusik, Rysk ormslå, *Ophisaurus a. apodus* en meterlång benlös ödla som ofta förväxlas med en orm då den flyr. Fångas den tömmer den kloaken precis som den vanliga snoken och med samma goda doft. Men den biter sällan vilket man kan vara tacksam för då den har kraftiga, fasta käkar som med lätthet krossar en stor vinbergssnäcka med. Den är ett tacksamt terrariedjur som snabbt blir tam och äter ur handen. I fångenskap äter den det mesta som bjuds från insekter till möss. Den är mycket matfrisk, akta fingrarna!

En annan vanlig orm i Bileca är den Balkanska Pilsnoken (*Coluber gemonensis. Laurenti*) som jag sedan tidigare expeditioner visste att formligen vimlade av i kalkstensmurarna. Sandhuggormen eller

Sandviperan är också en vanlig orm på lokalen och kan där vara vackert kolorerad i röda och gula färger. Trots intensivt sökande kunde vi inte finna någon orm på platsen då det var tryckande varmt och en värmebölja börjat göra sig gällande.

Sandviperan är utan tvekan en av de bästa viperorna att ha i terrarium, den anpassar sig snabbt i fångenskapen och den äter bra redan från början. Den förökar sig lätt i fångenskap och har funnits i svenska terrarier, sedan början av sjuttioalet då jag tog hem de första djuren till Stockholms Terrarium där jag var föreståndare på den tiden. Nu är ormen fast etablerad i svenska terrarier. Den har förökat sig i ett otal generationer och bereder sina ägare ett stort nöje. Sandviperan är en glädje att äga då den är lugn och trevlig. För det mesta är den framme och solar sig, är en skönhet både till form och färg. För att den ska föröka sig är övervintring nödvändig detta gäller förövrigt alla Europeiska kräldjur.

Eskulapormen är också en art som funnits länge i svenska terrarier. Jag själv har ägt den sedan tidigt sjuttioal, då jag åkte och fångade djur för Stockholms Terrariums räkning med importtillstånd. Tack Olle jag glömmer dig aldrig, att du fanns och ställde din resurser till mitt förfogande och vågade tro på mig och mina idéer och sticka ut huvudet när det gällde. Jag hoppas att du är lycklig i din himmel. Han hjälpte gärna andra reptilintresserade men blev ofta grymt och manipulativt utnyttjad och fick sällan den hjälp han förtjänade tillbaka och blev med åren bitter.

Eskulapormen är extremt långlivad och växer förhållandevis långsamt, den blir köns mogen vid 4-5 årsåldern. Eskulapormen är ett trevligt terrariedjur. Den klättrar gärna och ligger ofta uppe bland grenarna i terrariet

och är nästan mambalik till sitt utseende och beteende, förutom att den kramar sitt byte. Vår och sommar är den mycket matfrisk för att sedan abrupt sluta äta redan i augusti – september. Övervintras den förökar den sig lätt, äggen kläcks efter ca 2 månader. Ungarna matas med pinkies (nyfödda möss) men kan ibland matvägra i början, det är dock lätt att tvångsmata dem. Efter övervintring börjar de flesta ungar spontant att äta pinkies. I naturen lever de på ödlor det första året för att senare som vuxna övergå till att äta råttor möss och fåglar. I naturen plundrar den ofta fågelbon.

Vi åkte sedan och badade, tog en välbehövlig siesta vid "Björnbäcken" där vi tidigare tältat. Efter att ha letat tesselator en stund åkte vi till Korita för att på nytt resa våra tält ovanför Dolin 2. Natten kom med sin månghövdade syrskör, efter vi kurat skymning kröp vi ner i våra sovsäckar efter att ha legat och pratat i mörkret domnade vi bort en efter en.

Morgonen kom med sin glittrande dagg i gräset och efter en snabb frukost bestående av bröd med torkad skinka och vatten började vi återigen sökandet efter Karsthuggormen. Efter att ha letat hela morgonen backe upp, backe ner i gräset bland de förkrympta bonsailiknande ekbuskarna hade vi uttröttade och törstiga i den tilltagande hetan nästan gett upp hoppet. Då hörs ett rop som lät som musik i våra öron, det var Pirita som ropade: "Det ligger en huggorm här!" Vi är alla snabbt på plats och jag konstaterar snabbt att det är en Karsthuggormshona hon funnit. Den ligger snyggt hopringlad i en "bulle" under en ekbuske i det nu snustorra gräset. Enderleins Pillstromstång kommer nu till användning! Jag greppar den och strax tynger den påsen (Tunkr påsir, Tung påse! Se Mikael Norströms Herpetologiska Slangordlista), vi njuter, det här är livet!!

Restaurant, säger jag, detta skall firas! Ingen misstycker. Till bergsrestauranten Klinje bakom Gacko uppe i bergen åktes det i hast. Glädjen var stor! Stora biffar och entrecoter och ej att förglömma: Dubrovacko pivo och Karlovacko pivo, ett balsam för våra torra strupar.

Efter att verkligen ha njutit en makalös festmåltid väcktes vår jaktlust igen då vi såg en murödla på trappan utanför, Micke snarade den skickligt och blev nöjd. En bäckravin nedanför restauranten såg bra ut och vi började gå nedåt ivrigt sökande. Jag noterade då att Pirita tittade på sin hand och klämde på den, jag frågade henne vad hon gjorde, hon svarade typiskt kvinnligt: Inget! OK tänkte jag och fortsatte sökandet. Hon var sedan svärmodig och tyst resten av dagen och ingen av oss kunde begripa varför, hon hade ju hittat en karsthuggorm, hon borde ju vara glad! Förklaringen kom långt senare då vi kommit hem till Sverige igen. Hon berättade då att hon hade grävt bland ormpåsarna efter en påse med rutsnokar och tagit fel påse. Och i tron att det var ofarliga rutsnokar kört ner handen i påsen och snabbt insett sitt misstag då hon känt ett stick och en brinnande smärta i handen. Hon tittade då i påsen och såg en karsthuggorm ligga och sussa i påsen och hon insåg att det kunde ha varit betydligt allvarligare! Det hade ju kunnat vara den grova sandhuggorm vi funnit tidigare och då hade det varit betydligt allvarligare. Den kraft sandhuggormens gifttänder kan förmedla knäcker den starkaste karl, man dör oftast om man inte får serum i tid. Hon beslöt att tuga om fadäsen för att inte förstöra dagen för oss andra. Hon hade legat vaken och pinats hela natten. Följande morgon hade svullnaden gått ner och smärtan avklingat. Det kallar jag färghållning!

Efter att ha letat en stund i det daggfriska gräset lyckades jag fånga ytterligare en karsthuggorm, ca 100m bakom tälten under en krypeksbuske. Denna gång var det en nyömsad hane, vackert vit med svart kontrastrik teckning. Efter den goda fångsten åkte vi till Gacko för att proviantera. Nedanför byn låg en smärre träskmark varifrån det kom en ljudlig grodkör, detta väckte vår nyfikenhet. Men efter bara några steg möttes våra näsor av en fruktansvärd och outsäglig likstank som fick våra beprövade magar att revoltera, det var den värsta stank vi hittills hade upplevt. Då såg vi den! En bagge hade fastnat och gått ner sig i träsket och sannolikt gått en plågsam död till mötes, där låg den som en spärrballong, med uppsvullen grönaktig buk spänd som ett trumskinn av likgaserna. Runt om kadavret satt feta gröna sjögroddor i ring och kalasade på spyflugorna vilka täckte liket. I det svarta surrande molnet av flugor som lyft från den

fallne krumhornade lyckades Micke plaskande fånga en av de stora grodorna, den fick sedan nöjet att bo i en GB-BigPacklåda resten av resan. Baba Planina blev nästa anhalt att stanna på där hittade Micke ett getkranium med stora horn blekt av den starka solen och gladdes åt sitt fynd då han grämt sig över att inte kunnat lägga beslag på baggens väldiga hornuppsättning. Vi stannade och letade i Korita och på Baba Planina ytterligare ett par dar, men högtrycket hade nu stabiliserat sig över Sydeuropa det var intensiv högsommarvärme, då inga fler ormar hittats de sista dagarna bröt vi lägret. Lena ville åka norrut till ön Krk och argumenterade ivrigt för sitt förslag och lyckades få med sig Pirita, Micke och jag ville hellre åka till Kalinovic eller Jahorina och där leta Huggorm, *Vipera berus Bosniensis*, men fick ge oss för husfridens skull.

Författaren infångar en Karsthuggorm, Korita

Vi sade adjö till Korita den vackra och styrde norrut, kvällen förbyttes till natt, motorns envisa dånande överröstades dock av Jean Michel Jarres The Concerts in China då vi svävade fram genom den kolsvarta jugoslaviska natten. Natten var sen och vi var ensamma på vägen och vi såg endast en och annan igelkott som förirrat sig upp på vägen. Vi anlände till Karlobag ett namn som väckte associationer hos Micke i framsätet som nyss avslutat en flaska Karlovacko pivo vilken i ordningen vet jag ej. Han vevar spontant ner sidorutan, flaskan går ut genom fönstret för att ljudligt krossas mot asfalten och han kör ut hela överkroppen och vrålar glatt: "Bagg, baagg Kaarlobag! Butta baggen butta bäää!!" Emedan han samtidigt slår en brutal trumvirvel på bilens utsida med sina handflator och skrattar högljutt varvid Lena vars huvud legat mot bildörren i baksätet abrupt vaknar och skriker hysteriskt. Pirita vaknar också av oväsendet och frågar

lugnt: "Är det min tur att köra nu!". Vi lämnar det förundrade och nu vakna Karlobag.

Uppiggade efter Karlobag fortsatte vi norrut återigen omvälvda av natten, damerna lade sig tillrätta igen i baksätet och efter några mil kom vi till Crikvenica och Micke utropade spontant och högljutt: "Crikvenica åååh kricka ääh nejj nu vet jag! Cricket ååh syrsa coolt!" Då hör man från baksätets djup; "Håll käften!!" färden förlöpte sedan med goda historier och musik på hög nivå tills vi var framme på ön Krk där vi sov i bilen tills gryningen kom.

När vi vaknade och sträckte på våra skrynkliga och ledbrutna kroppar hade solen nyligen gått upp och det var redan varmt och gräset var torrt. Vi åkte omedelbart till den ena av öns två små sjöar, Jezero denna med en äng ovanför. Vid en tidigare resa hade Mikael Norström och jag funnit ett flertal

Smaragdödla, hane Korita.

sandhuggormar i ängens stenrösen och murar. På denna tidigare resa fann vi även ett jättelikt exemplar av Fyrlinjesnok, *Elaphe q. quatuorlineata*, en hona på denna äng. Jag hade tidigare råkat nämna detta fynd för Lena som ovillkorligen ville åka till Krk, hon tjatade och tjatade om sina Elaphe tills jag och Micke gav med oss och lämnade det betydligt reptilrikare Korita i förtid. Vid förra seklets början fanns en population av Karsthuggorm på Krk och några exemplar infångades just på denna äng. Denna låglandspopulation är nu sannolikt utdöd. Ön exploateras nu i rask takt. Föga inspirerade på grund av det torra vädret och nu heta solen letade vi en kort stund i ängens rösen och murar och fann två ormar. En Balkansk Pilsnok, *Coluber g. gemonensis*, samt en mycket närstående art: Kolsnoken eller som den ofta kallas Svart Pilsnok, *Coluber viridiflavus carbonarius*. En lacksvart stor ilsken och bitsk orm med vita läpplåtar,

med några stegs mellanrum vid en mur. Arterna lever sympatriskt på denna ö. Efter detta fynd åt vi en sen spartansk frukost och lämnade sedan ön trötta på vimlet av turister.

Utan saknad lämnade vi den varma och torra kusten och åkte upp till Triglavas Nationalpark. Det var en genuin alpmiljö med vackert belägna fåbodar. Vid vårt sökande fann vi endast murödlor. Vi åkte sedan ner till Portoroz vid kusten där vi åt en god middag och njöt av den vackra sjöutsikten, på restauranten sprang mängder av Ruinödlor, *Podarcis sicula campestris*, en stor murödlesläkting, hemtamt omkring. Vi var inte de enda av restaurantens gäster som upptäckt ödlorna. En liten fet pojke tillhörande ett tyskt sällskap försökte ihärdigt men resultatlöst att fånga djuren, jag tyckte synd om honom, kräldjursintresserade bör ju hjälpa varandra! Jag smög fortfarande håll-

Fyndplatsen för Mosorödla, (Micke i förgrunden) Cemerno.

lande kaffekoppen i vänster hand fram mitt ödlespö, någorlunda obemärkt under bordet. Lät snaran glida över huvudet på en stor grön ruinödlehane, med ett ryck var den fast och den livliga pojken kom genast fram nyfiken till vårt bord. Jag lösgjorde då ödlan ur snaran och räckte fram den. Pojken försökte valhant att ta ödlan ur min hand, då bet sig ödlan fast i hans tumveck. Han sprang bölande fram till sitt sällskap, endast för att mötas av hjärtlösa skratt från det överförfriskade tyska sällskapet, med ödlan fortfarande hängandes kvar som en bulldog. Hans bölande snyftandet upphörde först när ödlan behagade släppa sitt grepp och sladdande försvinna under borden. Jag hoppas att inte detta förstörde grabbens herpetologiska intresse!

Vår Jugoslavienvistelse närmade nu obarmhärtigt sitt slut. Det var med sorg i hjärtat vi lämnade Jugoslavien vid Wurzenpas. Föga anade vi att detta underbara land med sina gästfria människor skulle slitast sönder i ett av nittonhundratalets grymmaste krig. Medförandes oerhörda mänskliga lidanden som följd bara några år senare. Jag är tacksam för att vi fick ynnesten att besöka detta kräl och groddjursrika land en sista gång..... innan mörkret.

Resan upp vidare genom Europa förflöt utan några större händelser utom ett kort avbrott i Tyskland. Där besöktes firman Schmidt & Thissen. Det var stängt när vi kom fram men ägaren hade vänligheten att öppna speciellt för oss. Där kunde vi frossa bland terrarietillbehör, värmekablar (då före EU inträdet en sällsynthet i Sverige) och palperingsnålar i silver inköptes. Även en del djur köptes, Grässnokar, *Opheodrys aestivus*, exempelvis. Efter att ha gästfritt bjudits på kaffe och glatt samspråk med den mycket trevliga ägaren åkte vi vidare på vår ound-

vikliga färd mot Sverige och den trista vardagen väntade med sina "måsten".

Jag har med denna reseskildring i lättsam stil velat skildra hur det kunde vara att fritt resa i Europa och jaga kräldjur innan "naturskyddstalibaner" i sin iver att påtvinga andra människor sin vilja (det verkar som om denna typ av individer inte kan känna bekräftelse på annat sätt än att dominera andra människors livskvalitet genom sin perverterat inskränkta vilja att dominera andra människors liv), lyckades driva igenom lagar som inom EU nästan omöjliggjorde våra möjligheter att jaga europeiska kräl- och groddjur lagligt. Ett sorgligt faktum då många av våra europeiska kräl- och groddjur är minst lika lämpade för terrariebruk som exempelvis nordamerikanska djur och med lätthet förökar sig i våra terrarier. Ett sätt som borde lösa problemet är att som andra mer framsynta stater genomföra ett *wise useförfarande*. Vilket är ett hållbart utnyttjande av förnyelsebara naturresurser som exempelvis staten Arizona i USA där man kan lösa ett *Smallgame Permit* vilket ger möjlighet att jaga och infånga icke hotade arter i ett begränsat antal och fångst av hotade arter är strängt reglerad, Arizona Game and Fish Department är kontrollerande myndighet och systemet fungerar mycket bra.

Ett liknande system inom EU skulle genom ett hållbart utnyttjande av förnyelsebara naturresurser begränsa illegal fångst och ge oss terrarieintresserade vår livskvalitet åter och att vi återigen kan leva som vi är vana att leva.

